

Munkedalsbygden

Munkedals Hembygdsförening

Nr 2 2010

Årgång 6

Föreläsningssalen i Munkedal

Foto: Selma Sahlberg

Vinter och köld

På hösten 2009 samlades de flesta av världens ledare till det stora klimatmötet i Köpenhamn. Man diskuterade den globala uppvärmningen. Det blir varmare överallt. Himalayas glaciärer smälter, Sydamerikas regnskogar håller på att torka ut, Kilimanjaros istäcke minskar osv. Men knappt hade delegaterna kommit hem förrän Nordamerika, Europa och Ryssland drabbades av den värsta och kallaste vinter de haft på mycket länge. Redan den fjortonde december började det snöa, det höll på i tre dagar och den sjuttonde slog det till med rå kyla här på Möe och den tjugoförsta var det -17 °C kallt. Juldagen kom med snödrev och ymnigt snöfall och från och med annandagen blev det heldagar med snöskottning. Årets två sista dagar var det -20 °C kallt och på Nyårsdagen var det -13 °C. Det betyder att de två åren frös ihop och det är ett dåligt tecken. Om åren fryser ihop skall det bli en hård vinter.

Det blev det också. Trettondagen hade vi -18 här hemma och uppe i Hemavan var det -38,8 frostgrader, vilket överträffades redan nästa dag för då noterades -40,8. Den åttonde januari hade vi -22 och den nionde -15. I övrigt var det kallt hela månaden och den avslutades med urväder den tjugosjunde då det var både snö, blåst och regn.

Februari kommer vi särskilt ihåg för den stora snöstormen den andra. Då fick vi hålla på och skotta i tre dagar därefter. Snöfall likaså den sextonde med påföljande skottning. Ovädret fortsatte den nittonde och kulminerade på lördag den tjugonde. Jag har aldrig sett så mycket snö på Möe och har ändå bott här i rätt så många år. Snön slog rakt igenom källardörrarna och lade sig i en driva inne på golvet. Runt omkring huset var det så mycket snö att det var omöjligt att skotta upp för hand. Jag borrade upp en smal ränna genom snöberget och fick tränga mig ut genom den för att få kontakt med yttervärlden. När jag kom bort till Folkets hus kunde jag inte ta mig in i ”Tornet”, dörren var blockerad av en jättedriva. Det var tjugo grader kallt. Och på kvällen den tjugofjärde syntes en stor ljus ”gårde” kring

månen, den största och ljusaste vi någonsin sett. Gård kring månen betyder olycka.

En karl kom fram och pratade. Den här vintern går till historien, sa han. Jag har aldrig varit med om något liknande.

Då skulle du varit med på fyrtioalet, sa jag. Du skulle ha upplevt krigsvintrarna. Då var det mycket mer snö än nu och mycket kallare. Dessutom var vintern mycket längre. Vintermånaderna räckte inte till utan både hösten och våren fick släppa till tid. I hamnen låg tjock is kvar långt in i maj månad och det berättas att man kunde gå på isen över sundet mellan Gotland och Fårö.

Säger du det? sa karlen misstroget. Det var som om han inte trodde mig. Men detta är ju ett ganska mänskligt beteende. Historien upprepar sig. 1942-43 stod till exempel några ungdomar och pratade om den svåra snövintern. Då kom en gubbe fram och småskrattade.

Talar ni om vinter, pojkar? Detta är väl ingenting! Ni skulle ha varit med 1917! Då kunde man tala om vinter! Det var så mycket snö att man fick gräva tunnlar i snön för att komma upp till Svarteborgs kyrka. Och vi körde med hästar inne i tunneln och bönderna satt på kuskbocken och hade höga stormhattar på sig. (Gottfrid på Möe berättade att de fick gräva tunnlar genom snön för att kunna gå från Utsikten ner till Anneberg där målare Forsblad bodde.)

Detta om snömängden. Men kylan då? Jag kommer till att tänka på en gammal Albert Engström-historia. En gubbe som varit med om verkligt hårda vintrar förmanar några ungdomar. – Ni talar om kyla, pojkar, men då ber jag er bara uppsalvere vintern 48; då var det en så'n kyla så att vi slapp gagna bjällror på hästarna för dyngan frös i dom invärtes och det skramlade när de rörde på skrovet!

Yngve Carlsson

Innehållsförteckning

	sid
Hänt sedan sist	4
Minnesord över Ragnar Wärme	8
Hensbacka - Barmose - Hensbacka, En ring slutte	8
Arnos berättelser:	11
En bra dag på jobbet	12
Orons år – del 2	14
Yngve Carlander berättar	17
Saltkällans skola	21
”att sjukligt fixera sig vid gamla ting”	22
Ett barndomsminne	23
Saltkällans badplats i Munkedal	24
Jacobis hus	28
Aktuella böcker till försäljning	29

Hänt sedan sist

Välbesökt årsmöte

Munkedals Hembygdsförening höll sitt sedvanliga årsmöte på onsdagen den 24 mars i Munkedals Folkets Hus. Det var ett välbesökt möte där ett sjuttiototal medlemmar mötte upp. Ordföranden Sverker Balksten hälsade alla välkomna och vände sig särskilt till dagens föreläsare Gun Jarnedal från Brastad.

Mötet började med parentation för de medlemmar som avlidit under det gångna året. Att leda dagens förhandlingar utsågs Bengt Blomberg och som justeringspersoner valdes Björn Jacobsson och Olle Gustavsson.

Det har varit en livlig verksamhet i föreningen under året med en mängd arbete på Hembygdsgården Kaserna och i museet där alla föremål har fotograferats och registrerats. Det rör sig om över tusen olika föremål. Föreningen har under året tagit emot mycket saker som lämnats in. Dessutom har föreningen tagit hand om en stor mängd fotografier från Arctic Paper för arkivering samt många ritningar och kartor.

För närvarande pågår ett arbete med att skaffa fram material för en utställning som skall visas på pappersbruket vid kundbesök och dylikt.

Det blev i stort sett omval på de flesta posterna för styrelsen, som ny revisor utsågs Gudrun Henriksson. Kjäll Oskarsson hade avböjt återval. Även som valberedare är ett nytt namn på listan, Arno Johannesson som ersatte Bengt Blomberg.

Dagens föreläsare Gun Jarnedal pratade om påsk och påsktraditioner. Ett mycket uppskattat inslag i årsmötet. Hon nämnde historien om påskharen, som bara lägger ägg vid påsk och Gun berättade också andra mer eller mindre sanna historier. Ett bra årsmöte som avslutades med kaffe och smörgåsar.

Gökotta

Traditionsenligt firades gökotta på Kaserna 13 maj. Andakten förrättades av komminister Bo Sandberg och för psalmsång och musik svarade Marianne Hirell. Eftersom vädret var

lite gråmulet fördrog vi att ha samlingen inne i bagarstugan. Vi drack kaffe, pratade och hade trevligt trots att göken även denna gång valde att vara någon annanstans.

Wiknerspel med teater och dans

För första gången på många år fick Munkedals Hembygdsförening ordna Wiknerspelen utan regn och blåst på midsommardagen. Vädret gjorde väl sitt till att publiksiffran blev mycket bra, närmare 500 personer besökte spelen. Hantverkare som ställde ut sina alster kom tidigt och ordnade sina montrar. I bakstugan var det full fart med bakning av läfsor. I den gamla Wiknerstugan fanns två damer som kardade ull och spann garn och i vävstugan var det utställning av olika slag.

Klockan tolv var det den egentliga öppningen och en kvart senare höll ordföranden Sverker Balksten i invigningstalet och Ivan Karlsson gjorde fanfar på sitt dragspel. Friluftsgudstjänsten hölls på friluftscenen och efter den blev det folkdansuppvisning av folkdanslaget. Sedvanliga ringelkar runt midsommarstången leddes av Anki Savik till dragspelsmusik.

Lovis Ottsjö och Josefine Johansson i ett kort uppehåll från dansen

Mellan de olika framträdandena var det köer vid café och bakstuga samt vid de olika stånden.

Hovnarrarna, ett teatergäng, framförde sitt spel "Rövarna vid Tjuvsten" och som sista punkt på dagens program var det Anneli Jakobsson och Tommy Janerstäl som spelade och sjöng visor av Evert Taube, Hasse och Tage m.fl. Ett mycket uppskattat inslag på Wiknerspelen.

Hannah Norby, glad Amerikan, provar på slåtter

Hovnarrarna på G

Bland alla utställda saker tilldrog sig den gamla tröskvandringen och stiftverket ett stort intresse. "Vandringen" hade iordningställt av Stig Hognert och kopplat ihop det lilla tröskverket. Där tröskades då och då några nekar havre för att visa hur det gick till en gång för många år sedan. Gunnar Eklund höll sin vana trogen på med att bränna trätjära och den stickande doften spreds över området. Ny för året var också den tuffande råoljemotorn av märke Solo som också tilldrog sig åskådare.

Vädret var som sagt det allra bästa och publiken njöt i solskenet och strosade runt på den vackra plats som Hembydsgården Kaserna är.

Besök från Norge

I början av juni fick vi besök från den norska historieföreningen Ramnes Historielag. En välfylld buss med kunniga och intresserade från Ramnes (ca 2 mil väst om Horten) besökte oss på Kaserna, där vi kunde servera dem kaffe. Vi fick också ta del av deras djupa kunskaper om de gamla norska kungarna förehavanden här i våra trakter på medeltiden. De var på utflykt och besökte bl.a. Foss kyrka där de fick höra om kung Eystein och de besökte Sverrestenen uppe i Sörbo.

Slåttergillet

I traditionell ordning hölls slåttergille på Kaserna i mitten av juli på ängen ner mot sjön. Flera "slåttergummor och slåttergubbar" deltog i årets slåtter. Under tiden som slåttern pågick som mest fick vi besök Bohuslänningensreporter samt av en amerikansk familj som samtliga fick gå "slåtterkursen" med godkänt betyg.

Kulturdag i strålände sol

Det blev en folkfest på söndagen då det var Kulturdag i Munkedal. Redan vid en första avgång med veteranbussen från Åtorp var det fullsatt med Stig Ström som chaufför och Lotta Antonsson som guide. Första stoppet var vid Foss kyrka där det bjöds på teater av Eysteins Hov. Resan fortsatte sedan till Hembygdsgården Kaserna där ordföranden Sverker Balksten hälsade välkommen och berättade vad som skulle hända där.

Förutom visning av en mängd saker från Pontus Wikners verksamhet var det utställning av konstnären Victor Karlssons tavlor. Berättelse om filosofen och professorn Pontus Wikner, som var uppväxt på Kaserna var också en del av verksamheten på Hembygdsgården.

Den gamla bussen som förde passagerarna runt i Munkedal på guidad tur.

Men det var mycket att titta på ute på den stora gräsplanen, där fanns den unika gamla brandsprutan från Vågsäter som transporterades med häst och som vid pumpningen drevs av fyra eller sex man. Vid visningen var den flitigt använd under dagen. En speciell sak med denna spruta var att den kunde eldas med ved för att hålla vattnet varmt särskilt under den

Konstverk av Victor Karlsson.

kalla delen av året.

Den gula bussen, som tillhör Uddevalla Veteranklubb, var från 1948 och byggd i Säffle.

Hembygdsföreningens flitiga damer stod för servering av kaffe med tilltugg, dricka och saft, som hade en strykande åtgång och det var mycket snack vid kaffeborden. Det var också många besökare som kom med egna bilar till Kaserna.

Brandbil på bejublad tur runt Kaserna.

Brandbilen var flitigt i bruk under dagen, det kördes många turer med intresserade åskådare. Nästan alla som besökte Kaserna denna dag åkte med den en eller flera gånger. De fick dock passa sig för den gamla brandsprutan som under Stig Hognerts överinseende åstadkom en kraftig vattenstråle.

Text & foto: Redaktionen

Konstnär Victor Karlsson

BRANDBIL FRÅN 1946

Brandbilen som under många år tillhörde brandförsvaret på pappersbruket var en ombyggd lastbil från början. Bilen vi ser i det svartvita fotot, användes under många år i pappersbrukets transporter framför allt som grusbil. Den byggdes om i det skick som den är i dag men togs senare ur brandskyddet på pappersbruket. Den donerades sedan till Munkedals kommun, som nu äger den och som placerade den på brandstationen. Brandförsvaret har nu ansvaret för den. Bilen har med insatser från framför allt Gunnar Eklund och Inge Hult renoverats för att kunna visas för allmänheten.

Ernst Johansson framför lastbilen som den såg ut innan dess ombyggnad till brandbil.

Minnesord över Ragnar Wärme 1921-2010

Det var dragspelsstämma på Sjövallen i Hällevadsholm och vi stod några stycken och lyssnade på det pågående buskspelet då en man cyklade förbi. ”Det var väldigt vad han är lik Ragnar Wärme!” Vi gensköt honom uppe i backen och då var det Ragnar Wärme. Det blev förstås ett hjärtligt möte, det var ju alltid trevligt att träffa Ragnar. Nu var han i Hällevadsholm för att hälsa på en dotter som bodde där. Annars var det mest i hembygdsmuseet eller på Kaserna vi såg honom, alltid sysselsatt med något som var bra och viktigt för vår förening.

Han hade reda på allt och kunde tala om för oss andra var gamla handlingar och saker fanns. Letade vi till exempel efter en nyckel kunde Ragnar ta fram den med en gång. När det gällde torpinventeringen var han också till mycket stor nytta, han kände till många gamla tomtplatser och ledde oss säkert omkring i terränglådan. Hans fru Elsie gav intressanta upplysningar om människor som bott på de olika platserna. Ofta satt jag i deras hemtrevliga kök och lyssnade till deras berättelser. Det var när de bodde i det kära Hammarby på Hagarne Ringväg. Sedan flyttade det gästvänliga paret till Selma Sahlberg-huset där de höll till i övervåningen. Även där hälsade jag på dem och deltog i trevliga kaffestunder. Ofta var det då också saker som rörde hembygdsföreningen som dryftades. Ragnar var under många år styrelsemedlem (vice ordförande) och tillhörde den centrala grupp som var viktig för verksamheten. Efter att han utträtt ur styrelsen fortsatte han hembygdsarbetet med att leda den lika viktiga valberedningen. Det är med stor saknad vi nu tänker på Ragnar Wärme men vi dröjer också med glädje vid de ljusa minnen han lämnat efter sig.

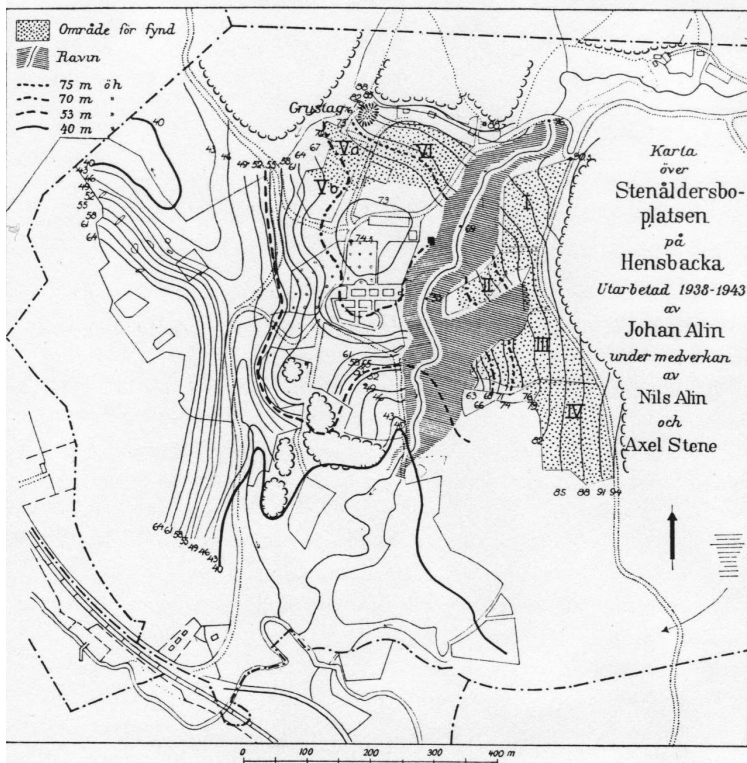
Yngve Carlsson

Hensbacka - Barmose - Hensbacka En ring sluttes

Hensbacka är ett välkänt namn bland nordiska arkeologer. I denna artikel får vi följa med Axel Deng Johansson från Lundby i Danmark på hans studier om Hensbackakulturen. Axel är bördig från Munkedal och är en av av Munkedals Hembygdsförenings danska medlemmar

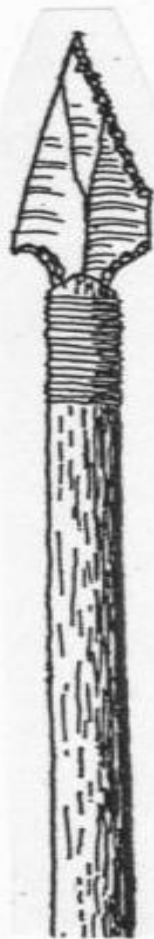
När man fra Uddevalla kører mod Munkedal og har passeret Hogstorp, ser man oppe i bakken Hensbacka Herrgårds gule 1700-tals hovedbygning. Hensbacka har givet navn til Vestsveriges ældste stenalderkultur, Hensbackakulturen.

For 11.000 år siden var landet endnu trykket ned efter vægten af istidens mægtige gletschere (1), og havet steg hurtigt som følge af isafsmeltningen. Dets bølger skyllede ind over Hensbackas nuværende gårdsplads, og stranden lå i hestefoldene i ca. 75 meters højde over nutidens hav. Dalgangen med E 6-an var et sund, og udenfor mod vest var åben skærgård. Senere hævdede landet sig hurtigere end havstigningen, og dagens landskab blev til.

Da strandlinjen for 11.000 år siden lå omkring 75 m-kurven, var landet omkring Hensbacka gård en lavvandet

Pil med skafttunge fra Hensbacka og forslag till skæftning

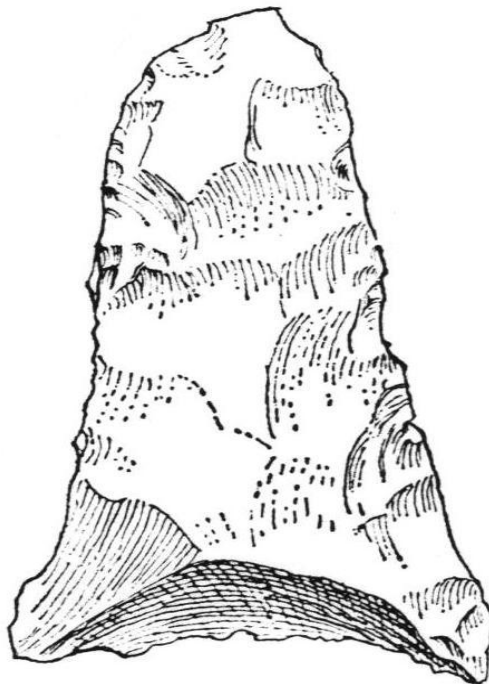

havbugt, beskyttet mod kolde vinde af berg i nord og øst. Det har været en ideel boplads for fangstfolk, som kunne lande deres bade på den grunde strand. Fra indlandet kom den bæk med frisk vand, som senere har skåret sig ned i den dybe ravine øst for gården.

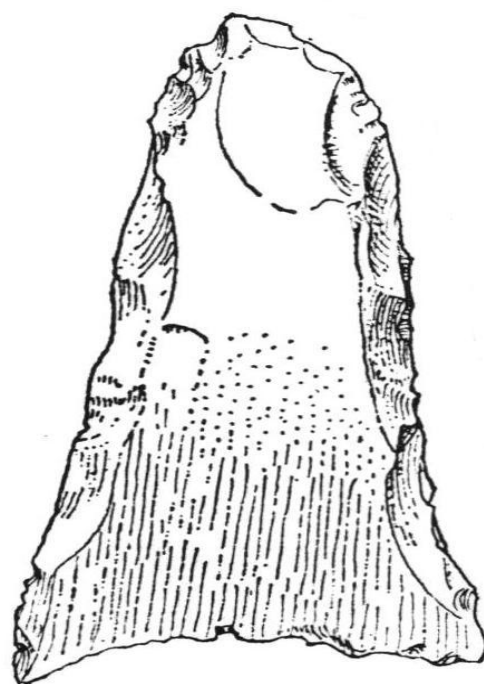
Måske var de her om vinteren, hvor de kunne jage ren og älg i højlandet mod nordøst. Om sommeren kunne de fiske og jage sæl og småhval i skærgården udenfor.

Hensbackakulturens fangstfolk var kommet fra syd. De var efterkommere efter senistidens renjægere, som tog nyt land i brug, efterhånden som istidens gletschere smeltede tilbage mod Skandinaviens indland. I fundene er kun bevaret flint. Vi kender ikke deres harpuner af horn, som de må have jaget havdyrene med. Deres karakteristiske redskaber er skiveøkser (små økser tilhugget af flintskiver) og i den tidlige periode pile med skafttunge, senere blot med skråt tildannet spids, lancetformede spidser.

I 1910 købte Martin Larsson Hensbacka. Han var født i Åbo, Finland 1878. Larsson var meget interesseret i

Skiveøkse fra Hensbacke.

arkæologi, og i årene på Hensbacka indsamlede han omkring 7.000 flintredskaber og -afslag på agrene ovenfor gården. Han tegnede kort over fundpladserne og inddelte dem med numre på de enkelte agre. Fundene donerede han senere til Arkeologiska Museet i Göteborg sammen med et manuskript *Fynd från Hensbacka*, hvor han tolker fundene som bevis for en bosætning i en meget tidlig del af stenalderen. Denne datering var arkæologer i Skåne og Danmark dog ikke enige i. Bortset fra et udgravet fund fra Tosskärr på Tjörn var alle Hensbackakulturens fund uoplyste overfladefund, der ikke kunne dateres. De sydsandinaviske arkæologer mente desuden ikke, at skiveøkser kunne være samtidige med skafttungepile og lancetspidser.

Kusken på Hensbacka var Johan Albin Karlsson, der sammen med hustruen Amanda Johansdotter havde 8 børn. Den ældste i denne flok var min far, Axel Verner Johansson, født 1896. I 1915 var han elev på Hensbacka, men af ukendte årsager udvandrede han dette år til Danmark. I Danmark gjorde han hurtig karriere på store gårde, kun afbrudt 1921 af soldatertiden i Göteborg. I 1927 blev han gift med min mor, Karen Pedersen Degn, og samme år blev han gods-

forvalter på godset Tågerup i Sønderjylland. I 1935 var han godsforvalter på godset Grundet ved Vejle, hvor jeg blev født i 1935.

Jeg blev uddannet som folkeskolelærer, men arbejdede også som arkæolog. I årene 1967-1971 udgravede jeg en tørvedækket boplads i Barmose på Sydsjælland. Det var rester af en lille hytte, som havde været beboet i kort tid, måske blot en sommer. C14-dateringer af trækul fra hyttens ildsted angiver en alder på mindst 10.000 år. Også i dette fund var økserne skiveøkser og pilespidserne lancetspidser. De kunne næppe være efterladt indenfor hyttens begrænsede areal på 6 x 5 m med årtusinders mellemrum. I de samme år udgravede man tilsvarende tørvedækkede fund på Almeö i Hornborgasjön og i

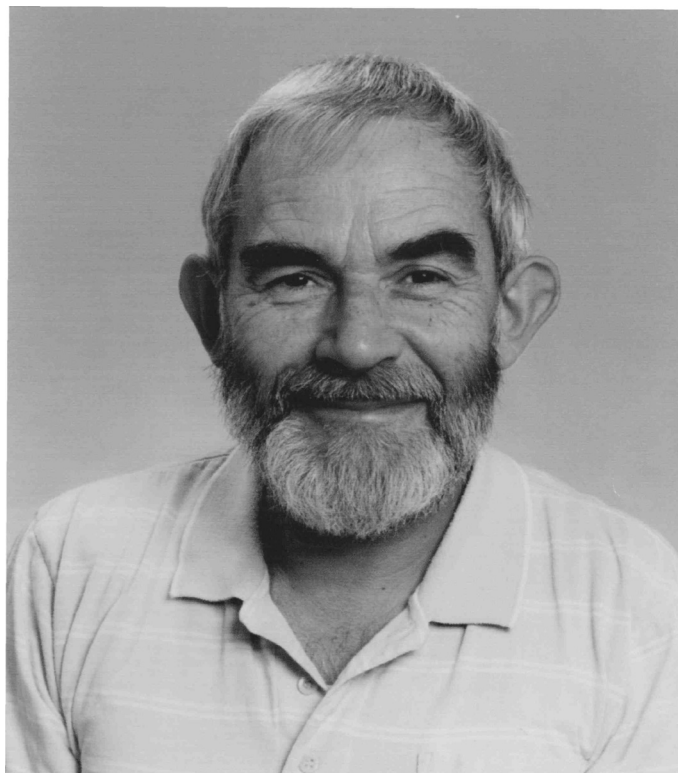
Duvensee mose i Nordtyskland, der alle kunne C 14-dateres til omtrent samme alder som Barmose-pladsen.

Professor C. J. Becker fra Københavns Unisersitet gjorde mig opmærksom på Barmose-fundets lighed med Hensbackakulturen og skaffede mig stipendium til en studierejse i 1971 til Bohusläns Museum i Uddevalla og Arkeologiska Museet i Göteborg. Studierne dette og følgende år af de mange fund her overbeviste mig om, at Barmose-fundet var samtidigt med den senere del af Hensbackakulturen. Under opholdene i Sverige lærte jeg en række arkæologer, at kende, som også forskede i Hensbackakultur. Det var Åke Fredsjö, Carl Cullberg, Hans Kindgren, Bengt Nordqvist, Stephan Larsson og Leif Arvidsson. I dag er der almindelig enighed om, at Hensbackakulturen skal dateres til præboreal tid for 11.700 år til 10.000 år siden.

I 1972 kørte Åke Fredsjö mig med kone og børn til Hensbacka. Det var mit første besøg på gården, som dengang var Skogsgymnasium. Jeg skrev i gæstebogen: Her sluttes en cirkel Hensbacka - Jylland - Barmose - Hensbacka. Samme sommer kom jeg hjem til far og fortalte, at jeg havde været på Hensbacka. "Jamen, der var jeg jo elev i 1915", sagde han. "Sa har du jo været der, mens Hensmar samlede de flintredskaber, som jeg har studeret i Göteborg", sagde jeg. Jo, han kunne nok huske, at ejeren gik oppe på agrene og fandt noget, men han hed ikke Hensmar, men Larsson.

Det var ganske sandt, for først i 1923 antog Martin Larsson navnet Hensmar, dannet af Hensbacka og Gullmar Fjorden. Desværre døde far i november samme år, så vi fik aldrig talt mere om Hensbacka.

Senere har jeg besøgt Hensbacka mange gange uden aning om, at jeg havde talrige kusiner i nærmeste omegn: 1 i Saltkällan, 4 i Munkedal, 1 i Uddevalla og 1 i Hällvadsholm. Det var hembygdsforskaren Margit Lindqvist, som etablerede kontakten, og i oktober 2006 telefonerede kusinen Berne Johansson fra Saltkällan til den ukendte kusin i Danmark. Nu er jeg blevet medlem af en stor familie, slægten efter Johan Albin Karlsson og Amanda Johansdotter på Hensbacka!

Hensbacka bördige Axel Deng.

Text och bild: Axel Deng

Arnos berättelser: På rätt sida älven och Sagan om de små vättarna

På grötfesten i december 2009 berättade Arno Johannesson några anekdoter vilka på mångas begäran återges här.

På rätt sida älven

Det finns ett talesätt i Munkedal mellan de som bor på Centrum, Foss och Torp och de som bor på Stale, Önnebacka, Hede och Brukssamhället. Det lyder ”Att bo på rätt sida älven”. Rätt sida, ja där bor de sist nämnda. Förklaringen lär vara denna:

Efter en våldsamt snörik vinter år 1886, blev det i mars plötsligt ett mycket hastigt omslag av vädret till blidväder. Det blev riktigt varmt ute, och folk kunde vara ute i bara skjortärmarna. Dessvärre också ett intensivt regnande varvid all snö smälte alltför snabbt.

En natt steg vattnet i Kärnsjön 60 cm. Man förutspådde översvämning och jobbade hela dagen med att förankra broar, speciellt vid Torp och Bråland, med kättingar i stora träd vid sidan om, samtidigt som man noterade att vattnet steg oavbrutet. Trots dessa åtgärder sopade älven med sig båda dessa broar under följande natt, plus Bruksbron (vid Borgmästarbruket) och Tångebron. Mängder av såg- och massaved forsade med, för att så småningom hamna ute i Gullmaren.

Många var arbetarna på pappersbruket, och många var de som bodde på andra sidan av älven. De som bodde vid Torp och Foss-området fick nu mycket längre att gå till jobbet, då de blev tvungna gå runt samhället och över Kvistrumsbron och via Stale för att ta sig till Bruket. Vid denna tid var arbetstiden 12 tim, att gå fram och tillbaka gjorde inte dagen kortare... Man kan förstå att somliga tyckte det var bra att bo ”På rätt sida älven.”

Sagan om de små vättarna.

Samma snörika vinter, med tidig värmebölja och myckna regnande hände det att arrendatorn Harry på gården Lunden, bekymrade sig för sina små vättar som han visste bodde i ravinen mellan sjön Harkerud och Grimåsen. Man hade varnat för ras i grusgropen som låg på samma ställe. Det är bäst jag

tar mig en tur ner till sjön och kollar, tänkte han. Snösmältningen var i full gång, det var halt och slippigt att gå, och han halkade ett steg fram och ett steg bak. Han ställde sig nere vid sjön och spanade. Plötsligt fick han se dem lite längre bort, och smög sig närmare. Nu hörde han dem också, minsann åkte de inte kana i snön ner mot sjön, dom skratade, ropade och roade sig. Han blev stående en stund och tittade på dem. Vattnet från sjön rusade ner mor Vattneröd, båda sjöarna svämmade över till Rölandsbäcken och vattnet steg ända upp mot gårdarna vid Norra Ler-Ryr.

Algot Johansson och hans fru stod vid gårdstunet och tittade oroligt på vattenmassorna, men gården låg högt, så någon fara för egen del hade han inte.

Grannen Hedda Lignell var också orolig, så mycket vatten bådär inte något gott, tänkte hon, samtidigt som hon undrade över var de små vättarna höll hus. Hon visste att de fanns, för hon hade ofta hjälp av dem både i fähus och i hönshus, men det var inget man talade om.

Hedda såg nu att vattnet svämmade över bron mellan Bohus-Dal och att en stor stock kom flytande ner mot Kikerudssjön. På stocken stod det flera småvättar och åkte, färden gick fort och de klamrade sig fast så gott de kunde, samtidigt som dom ropade på hjälp. Detta hörde Ture på Elseröd som sprang efter utmed stranden men insåg strax att han inget kunde göra, då vattnet var alltför strömt. Stocken närmade sig i hög fart utloppet till sjön, det fullkomligt dånade i forsen vid Sågbacken (numera Modalen). Nedanför fallet råkade jätten Fingal befinna sig, han hörde vättarnas rop på hjälp och med två stora steg klev han rätt upp i forsen och fångade upp stockens precis innan den skulle ge sig iväg utför. Han lyfte av de små tomtarna, och sedan fick de följa med hem till Fingals grotta och blev bjudna på stort kalas.

Arno Johannesson

En bra dag på jobbet

Under senare halvan av sextiotalet arbetade jag en tid tillsammans med Ernst Dahlqvist f.d. lokförare, eldare, växlare på den smalspåriga järnvägen som gick mellan pappersbruket och Munkedals hamn. Ernst, som hade jobbat många år på järnvägen, berättade för mig historier och episoder om och kring järnvägen och verksamheten där. Här följer en av dem.

Det var strax efter midsommar i början av femtiotalet. Tåget med lok och passagerarvagn stod på den smalspåriga järnvägen vid Munkedals hamn och väntade på avgång mot bruket. Luften var kvav, några lätta sommarmoln svävade förbi. Men bort mot Gullmarsfjordens horisont i väster tornades hotfulla mörka åskmoln upp. En lätt bris drog in över hamnen och rörde försiktigt i kjolfällan på den enda passageraren som väntade på tågets avgång. Det var en dam i den övre medelåldern, hemmahörande i Göteborg och på sommarbesök i någon av gårdarna utåt Fosskroken. Hon var klädd i en ljus sommarklänning och på huvudet bar hon en halmhatt med blommor i och instucken genom hatten hade hon en kraftig nål för att hålla den på plats. I handen höll hon en korg med ägg, som hon tänkte överlämna som present till bekanta i brukssamhället, vilket var hennes resmål. Men hon verkade lite orolig och i hennes ögon fanns spår av rädsla. Blicken flackade osäkert mellan det gamla loket och passagerarvagnen, som i hennes ögon såg ut att ha gjort sina bästa dagar. Hon var ju van vid lite modernare saker att färdas med hemma i Göteborg.

Det började närma sig avgång och konduktören kom gående ut från hamnmagasinet, när han fick syn på damen ropade han glatt "varsågod och stig på". Men damen tvekade. "Ni kanske inte ska med tåget! "sa konduktören". "Nja..." svarade damen, och tog sig betänksamt runt hakan. "Ja jag förstår att ni tycker tåget ser gammalmodigt och slitet ut, men jag kan försäkra att det är säkert att åka med, och vi kör sakta och försiktigt", argumenterade konduktören trovärdigt. Med de orden i ryggen klev damen ombord på passagerarvagnen och tog plats. Hon valde en plats ungefär på mitten av vagnen och slog sig ner på en av de slitna

träbänkarna. Det var en så kallad vintervagn man använde denna sommar, den öppna och mera luftiga sommarvagnen var på reparation och var inte färdig att tas i bruk förrän senare denna säsong. Göteborgsdamen såg sig omkring med en tveksam men samtidigt nyfiken blick, hon noterade att golvet hade trampats av många skor och bänkarna slitits av tusentals rumpor genom åren. I hörnet längst fram i vagnen stod en järnkamin som man eldade kol i under kalla vinterturer. Hennes blick dröjde kvar ett ögonblick vid kaminen, men plötsligt ryckte det till i vagnen, lokföraren hade kommit ombord och startat upp färden mot Munkedals bruk. I ett moln av kolrök och ånga kunde hon se hamnmagasinet försvinna bakom det stänkande loket, resan hade startat och nu var det försent att ångra sig. Färden gick sakta och försiktigt förbi de sista villorna som låg längs spåret, man kunde nu se höga berg på ena sidan spåret, och djup sommargrönka på den andra. När Göteborgsdamen, nu en aning lugnare i sinnet, tittade ut genom vagnsfönstret, kunde hon stundom

se en skymt av Örekilsälvens bruna vatten mellan alsnåren. Men plötsligt ryckte det till i vagnen och tåget saktade in och stannade. Vad hände nu, tänkte damen oroligt. Några ögonblick senare kunde hon se lokföraren hoppa ner från loket med en hink i handen, han tog ett snabbt kliv nedför banvallen och försvann in bland sommargrönskande buskage i riktning mot älven nedanför. Nu ryckte konduktören hastigt upp dörren och ursäktade sig artig.” Damen kanske undrar varför vi har stannat, men det är bara lokföraren som skall se till sin tina.” sa konduktören. Tina, tänkte damen, har han damsällskap där nere vid älven. Vad hon naturligtvis inte kunde veta var att lokföraren hade en åletina liggande i älven, och om tågtidtabellen medgav brukade han vittja och agna om densamma. Han förenade på detta sätt nytta med nöje kan man säga.

Nästa stopp var Munkedals nedre. Inga väntande passagerare syntes, en av arbetarna från pappersmagasinet skyndade fram mot lokföraren, som nyss hade hoppat ner på perrongen, och överlämnade två trälådor. Lådorna innehöll mediciner från apoteket i Håby och skulle levereras till bruket där de anställda kunde hämta sin medicin i någon av de två portvaktstugorna, en anställningsförmån som var mycket uppskattad. Färden gick vidare. Man passerade Sohlbergs, ”Bajan” och idrottsplatsen. Målet på resan närmade sig och göteborgsdamen kände sig betydligt lugnare nu. Det hade ju så här långt varit en ganska behaglig resa och nu såg hon fram mot att få träffa sina vänner och överlämna äggpresenten.

Plötsligt brakade det loss. Det var åskovädret som man hade varslat utåt Gullmarshorisonen, nu hade det hunnit ikapp tåget och drog in över land. Himlens alla luckor öppnades och regnet vräkte ner. Men hela skådespelet var över på några få minuter, och när tåget passerade vägövergången strax före brukshandeln var ovädret på väg bort, upp mot Sörbygd. Tågpersonalen gjorde sig nu redo för en ganska avancerad manöver. Passagerarvagnen skulle in på ett stickspår till ett garage som var beläget strax bakom brukshandeln. Loket skulle parkeras i lokstallet inne på bruksområdet. För att inte bli sinkad med en extra körning in på stickspåret ”släppte” man av vagnen före spårväxeln som låg i riktning

mot vagnsgaraget. Växeln slogs sedan om och loket fortsatte in mot bruket. Men det gällde att ha fart nog så att vagnen orkade fram av egen kraft. Konduktören hade tagit plats bak på vagnens bromsplats för att i lagom tid skruva åt bromsen för att få ett mjukt stopp, väl inne i garaget. Farten var god, kanske lite för god, bromsaren hade inte räknat med de blöta och glatta spåren, så när bromsen drogs åt låste sej hjulen och vagnen fortsatte i oförminskad fart in i vagnsgaraget, där det blev ett brutalt avslut på färden. Göteborgsdamen, som trodde hon satt trygg på sin plats, slungades framåt längs golvet likt en torped, när hon passerade kaminen som sekunden innan hade vält omkull, fick hon trynat in ansiktet med sot aska och kol, och som toppen av bakverket stänkte det runt rester av krossade ägg som hamnade både här och där.

Katastrofen var ett faktum. Den olycklige bromsaren som var ansvarig för eländet kom springande in i vagnen för att hjälpa damen. Men hon var otröstlig. Som väl var hade hon inga fysiska skador, men hon spottade och fräste och svor ve och förbannelse över gamla tåg och tågpersonal som hade förstört allt för henne. Folk som hade sett och hört olyckan kom springande till undsättning, och när de hade hjälpt damen upp på en bänk och torkat av en del av sot och äggsmeten utbrast bromsaren urskuldande ”det gick ju trots allt rätt så bra”. ”Rätt så bra” sa en av åskådarna, ”har du sett vad som hänt bakom garaget?” Bromsaren sprang förskräckt ut och runt garaget. Det stod ett cykelställ för de anställda på bruket bakom garaget, det var fullt med cyklar inställda där, dessa hade fått sig en rejäl omgång av vagnen som hade rusat genom garagegaveln. När bromsaren fick se förödelsen av sneda cykelstyren och vinda hjul, tog han sig åt pannan och ropade, ”nu räcker det”. Den olycklige bromsaren blev suspenderad (vila i hemmet utan lön) i en vecka som straff. Hur det gick för Göteborgsdamen förtäljer inte historien, men en sak är tämligen säker, hon åkte nog aldrig mera tåg mellan hamnen och bruket i Munkedal.

Text och bild: Åke Lindström

Orons år – del 2

I förra numret nr 10-1 av Munkedalsbygden berättade Per-Olof Lycke från Skärvhem i Svarteborg om hur man klarade det dagliga livets uppehålle under krigsåren. Här i del 2 fortsätter han artikeln och berättar om hur svenska militären intog trakten.

Jag tänker på den 9 april 1940, krigets början. Då var min mor, jag och två yngre bröder på Österlen, i Skåne. En nära släkting till mor fyllde jämna år med kalas den 8 april. Den 9 april redan klockan halv sex på morgonen väckte en moster till mor henne med besked om att tyskarna gått in i Danmark och Norge. Det blev snabbt bestämt att försöka resa hem. Första tåg mot Malmö från Ystad gick klockan åtta på morgonen. Taxi fick beställas från Hammenhög till Ystad. Inga problem. Biljetterna fick bokas om, också det gick för sig. Det var lång väntan i Malmö innan tåget avgick mot Göteborg. Så småningom, där tåget gick nära stränderna såg vi folk som flytt från Danmark, vadande i vattnet som gick helt upp till midjan i början när de lämnat båtarna, båtar som inte vågade gå för nära kusten av rädsla för att fastna i bottenanden. De skulle säkert köra fler resor tills tyskarna satte stopp.

Vi hade platsbiljetter som väl var för tåget stannade ideligen och lät folk gå på, genomvåta människor, unga och gamla, barn som föräldrarna hade på axlarna, en liten under ena armen och en väska med det allra viktigaste i den andra handen medan de vadade in mot stranden. Tåget kom mycket försenat till Göteborg, så sent att sista tåget norrut inte gick längre än till Uddevalla. Det fick bli taxi hem därifrån som far ordnat med sedan mor ringt om detta från Göteborg. Det var tydligen väl ordnat med mottagandet av dessa som fått ge sig av från Danmark för massor av folk mötte upp och tog hand om dem. När vi väl var hemma på natten var där också totalt kaos.

Det var militär överallt. Befäl som ”rekvirerat” rum för natten fick ligga i husets övervåning, övriga inkallade i tält som sattes upp i trädgården. Det var nog ingen som sov den natten för det var ett oroligt dygn men, som väl var, blev det en bättre tingens ordning nästa dag. Då kom det lastbilar

med baracker som sattes upp på någorlunda undanskymda platser. Det gick fort, alla inkallade hjälptes åt utom vaktstyrkan förstås. Det var enastående konstruktioner, fina inuti och gick mycket snabbt att sätta upp. Fältet spärrades också av för att förhindra landning. Där gick några av de lägre befälen och visade bönderna var de lämpligen skulle ställa sina ”alster” bråte som de kunde vara av med ett bra tag. Det gick inte mer än ett par dagar förrän det blev ett väsen utan like. Halv fyra på morgonen kom den ena vågen av flygplan, efter den andra, på låg höjd körande norrut. Luften riktigt vibrerade. Ingen såg dem för det var dimmoln, dock inte dimma, och fortfarande ganska mörkt. Det antogs vara tyska plan på väg till Norge för att förstärka sin närvaro där. När det ljusnade fick vi se att halva ladan rasat samman. Om det berodde på tyskarnas ”vibrationer” eller blötsnön skall vara osagt. Den verkade vara i bra skick tidigare men tydligen inte.

Trupp och materialtransporter på järnvägen nattetid under den mörkare årstiden och med avskärmad belysning var ett orosmoment. Vad var nu på gång? Det skramlade och väsnades och tåget som kom söderifrån stannade ungefär mitt för vårt hem, det var ungefär trehundra meter till järnvägen. Tåget stannade för att elda på och få upp trycket. Det var inte tillgång till kol, utan ångan värmdes med ved och den hade ju inte samma värmevärde. Så småningom kunde det gå vidare, sen fick det fyllas på vatten i Hällevadsholm där den möjligheten fanns. Sedan var det till att elda på igen för att köra vidare. Stigningen från Dingle till Rabbalshede lär vara den mest krävande på hela Bohusbanan. När det bar söderut gick det bättre. Transporterna höll på hela krigstiden. Dock inte sommartid vad jag kan erinra mig.

Det kom tidigt i krigets början besked om mörkläggningsav alla fastigheter. Inga ljus från fönster fick avslöja var byggnader var belägna under den mörka delen av dygnet. Men en kväll mycket sent bankade det våldsamt på ytterdörren. Vi hade alla gått till vila och somnat också tror jag. Far sprang upp och öppnade dörren ut. Där stod en skrädd vakt och pekade upp mot skogen. ”Är det tysken, är det tysken?” Nej,

nej säger far, lugn, det ligger ett torp där upp och de kanske har kommit hem just nu och måste tända för att se och få upp mörkläggningen. Sedan stod de och pratade tills vakten skulle avlösas, men det kom ingen och bytte av så han fick så småningom gå till baracken och väcka pågående vakt. Det var inte tillåtet, vakten skall alltid vara på sin vakt, om man säger så. Det var ett "mixat lag" av både yngre och äldre. Det var några av de äldre som hade satt i system att inte lösa av avgående vakt när tid var. Mycket okamratligt och dålig stil Alla sitter ju i samma båt så att säga, vid ett sådant här uppdrag. Jag kan inte undanhålla ett minne från den här tiden. En av de yngre kunde i tidig och fin vårmorgon ta på och sjunga läsarsånger så det ekade mellan husen. Vi satt då oftast och mjölkade vid den tiden på morgonen och när vi var färdiga med de kor vi höll på med fick vi liksom gå ur ladugården och lyssna, han sjöng högt och vackert med bra sångröst och många kunde han. Många av dessa melodier är ju väldigt fina och livliga. Ingen förstod att han hade någon religiös läggning, vid behov lade han till med grova uttryck han liksom en del andra. Det var nog hans sätt att fördriva tiden. Detta inte bara en gång.

En söndag eftermiddag i mitten av april 1944 var vi några pojkar som spelade fotboll i en beteshage som låg ganska nära uthusen på den gård mina föräldrar ägde. Då inträffade en kuslig händelse som står lika klar för mig nu som när den skedde. Vi hörde ett starkt motorbrus rakt västerut. Bollsparkandet upphörde och vi blev stående och se vad detta kunde vara. Det var tjocka, tätta moln som inte alls var högt, men klar sikt under. Från molnen hängde sjok av moln som förtog sikten stundtals. In från väster kommer ett engelskt bombplan, nationalbeteckningarna syns tydligt. Planet drar nytta av de nedhängande molnsjoken som en kort stund av och till skymde planet. Mindre än en kilometer efter kommer två tyska jaktplan på låg höjd men tappar tydligen bort engelska planet. De lägger sig i högersväng och kommer rätt över oss på mycket låg höjd och flög åter västerut. Det var inga som helst problem att se nationalbeteckningarna på dem heller. Om de tappade bort det engelska planet eller om de kommit underfund med att de var långt inne i neutralt

land är inte gott att veta. Vi ungdomar var helt förbluffade av detta skådespel. Engelska bombplanet landade efter en stund på Såtenäs. Detta fick min far veta ganska omgående för det lämnades väderleksrapporter dit och mottagande part talade om detta. Vi pojkar väntade på att få höra varningsskott från någon kulspruta eller liknande, men icke det.

Tiden och livet gick vidare utan några större avbräck eller händelser. Vaktstyrkorna byttes ut mot andra, någon trupp kom från Västergötland och något kompani kom annanstans ifrån. Vi hörde på nyheter i radio hur kriget rasade ute i Europa och vi tyckte så synd om alla lidande människor. Hitlers ambition att med våld bilda ett enat Europa och bli dess förste president, eller vad detta hemska tilltag med kriget egentligen skulle gå ut på tycktes alltmer gå mot fullständig kollaps.

Vi led ingen nöd, även om det saknades en del av livets nödtorft, så gick det ändå bra att "omprogrammera" sig. Det nära kustfisket hade tydligen kommit igång riktigt ordentligt för färsk fisk kunde det bli en gång varje vecka, åtminstone. De, som kom och hörde sig för om ett litet bidrag till livets uppehälle, hörde inte längre av sig så även för dem hade det väl blivit bättre. Jag vill poängtera att det aldrig var någon som tiggde något utan var tacksamma för det bidrag de kunde få.

I februari 1945 och kanske också in i mars månad kunde vi se ett "skådespel" vid klart väder och nästan sen natt. Det berörde oss alla mycket djupt vi som såg det trots långt avstånd. Det var sjöstrider ute till havs i riktning utanför Fjällbacka. Det sköts lysraketer i ett och det blev nästan som ljusan dag så långt inåt land som vi bodde. Kanonader i ett och ibland riktigt ordentliga smällar. Enligt påstående från dem som visste var det sjöstrid med engelska och även andra nationers sjöstridskrafter som sökte förgöra tyskarnas återtag med skadade soldater och krigsfångar. Många följde med de torpederade trupptransportfartygen till botten och de som eventuellt hade kunnat hoppa överbord, drunknade snart i det iskalla vattnet. Jag ryser än idag när jag tänker på alla, i många fall oskyldiga människor. Det var hemska, men att se raketuppskjutningarna på långt håll var vackert, men

Den ekonomiska kartan från 1937, senare uppdaterad, visar platsen för flygfältet väster om järnvägen

anledningen till detta, om man begrundar, så är det ju hemskt - ja fruktansvärt.

Den ena nyhetsrapporten efter den andra lät förstå att Hitlers framgångar uteblev. Trupperna förlorade var de än var. Krigsslutet kom allt närmare, och en vecka in i maj var kriget slut. Vilken glädje, men ingen bestående glädje utan lite malört i glädjebägaren åtminstone för bönderna. Jordbruksministern höll tal i radion och tackade Sveriges folk för att de stått ut med ransoneringsringar och umbäranden, och sedan kom det: "Nu är Europa fritt, nu kan vi importera vad vi vill och behöver". Om den utlovade kompensationen nämndes inte ett ord. Bönderna hade gjort så gott de kunnat med de resurser som stod till buds så en liten höjning av priset på produkterna hade känts tacksamt och behövs.

Nu blev det fart på nedtagandet av alla taggtrådshinder och andra avspärrningar. Väl upprullade taggtrådsrullar lades in i en tom lada hemma på gården. När militären avrustat och hemförlovats som det heter, kom det folk kända och okända med häst och kärra eller förställ för att hämta taggtråd. Och alla sade samma sak: "De sier att det finns gott om taggtråd här och det är bara att hämta". "Nej, säger far, det är kronans egendom och då skall du väl ha rekvisition och någon skall väl vara här och lämna ut det"? Folk blev förargade för att de inte fick förse sig, och fler och fler blev det. Far blev tvungen att ringa till regementet och tala om detta och dilemma han själv råkat i. Det dröjde två dagar så kom det en lastbil och några "gubbar" och körde iväg alltsammans och lastade på järnvägsvagnar i Dingle. Det blev flera billass. Var det sedan gick någonstans vet jag inte. Bra var ju att ladan blev tom till skörden.

Jag har medvetet utelämnat alla namn på personer som så att säga varit upphov till det mesta jag skrivit utom en men den är ju okänd av alla. Den gård som figurerat här är Skärnhem, mitt föräldrahem och där jag i stort haft min dagliga gärning "medan den tiden var". Jag hoppas att några finner detta läsvärt. Det finns massor av episoder men då får jag namnge personer ifråga och det vill jag inte. Jag tackar för mig och för den önskan att skriva om några minnen från krigsåren.

Text: Per-Olof Lycke, Hällevadsholm

Ytterligare flygplan på Svarteborgs flygplats. På det vänstra kan man se att det står SAS.

Yngve Carlander berättar

En typisk lite grå höstdag i mitten av september besökte vi Yngve Carlander ute på Carlanders båtvarv . I kontoret 10 m från Gullmarns vågor fick vi denna intervju med en person som är välkänd för alla båtintresserade munkedalsbor .

Yngve under en pratstund inne på kontoret.

Yngve berättar att han egentligen inte alls kommer härifrån från första början men att han ändå har sina rötter i Munkedal. Hans farfar var Albert Carlander, VD för Munkedals AB fram till 1917. Hans far hette Harald Albert och mor hette Andrea och kom från Vadstena. Han själv föddes 1925 på Norrhamre gård i Lyse socken (Norrhamre ligger mitt emot Häggvalls hållplats). Pappa Harald, som var trädgårdsmästare odlade, grönsaker, mm. När Yngve var tre år 1928 flyttade familjen till Erikstad nära Brålanda, där fadern drev ett lastbilsåkeri. Yngve gick i skola i Erikstad och tog sedan realexamen i Mellerud. Därefter gick han några år på Billströmska folkhögskolan på Tjörn

År 1940 flyttade familjen till Munkedal där pappa Harald hade köpt en gård som hette Hogen (Ödsby 2:19), på hemmanet Ödsby. Det är på den gårdens ägor vi befinner oss just nu. Vid den gamla gården driver brodern Rolf fortfarande en

såg och där drev han en tid Munkedals årfabrik.

Efter avslutad militärtjänst som gruppchef på A2 vid Kviberg i Göteborg var det dags att börja arbeta. Eftersom Yngve alltid varit intresserad av båtar blev det några år på Bovallstrands varv och mekaniska verkstad som byggde och reparerade fiskebåtar. Där lärde han sig hur man bygger båtar.

Det gamla tegelbruket

Vi frågar om vad som fanns tidigare där varvet nu ligger och Yngve berättar att när de kom hitflyttande så låg där resterna av en stor skorsten som tillhört Sunnervikens tegelbruk. Detta tegelbruk ägdes vid verksamhetsperiodens slut av familjen Thorburn från Uddevalla, där de också drev Kasens tegelbruk. Tegeltillverkningen lades ner 1915 och nedmonteringen började några år senare.

Själva brännugnen låg ungefär där varvet med kontor ligger nu. Fundamentet för skorstenen finns kvar nere i marken ännu idag. De har hittat rester av järnvägsspår som användes när man fraktade lera i små tippbara trallor uppe från den åker om ligger ovanför den nya hamnen . Nu står där några gamla torra ekar på platsen. Yngve minns att det i början fanns en brygga rakt ut från kajen vid varvet på ruttna pålar som använts som utlastningsbrygga från tegelbruket. Härifrån seglade Kalle (Henry Olofssons farbror) med en kogg, lastad med tegel upp till relingen, ner till Göteborg för leverans.

Verksamheten vid tegelbruket gör sig ännu idag påmind. När man idag gör markarbeten vid varvsområdet träffar man på stora mängder tegelsten. Man ser tegelrester lite var stans när man går på området och nagelfar marken.

Varvet grundas

Yngve var tidigt intresserad av båtbyggeri och han införskaffade redan under kriget en motorbåt som han byggde om till segelbåt. Båten försågs med centerbord och seglet hade mamma Andrea sytt av sockersäckar, som var av bomulls-

tyg.

Förutsättningarna för att anlägga ett varv på gården Hogens strand var väldigt bra och med tanke på att det fanns båtbyggertraditioner i området föll det sig naturligt för Yngve att fortsätta det han var så intresserad av.

1947 startade Yngve varvet tillsammans med grannen Torsten Olofsson (född omkring 1910), son till Hjalmar och Tekla Olofsson. I den första varvsbyggnaden som uppfördes 1947 började Yngve och Torsten att bygga så kallade ”passbåtar”, ca 5 meter (18 fot) långa båtar med vindruta, som försågs med en Archimedes Penta utombordsmotor. Varvet klarade av att bygga 4-5 båtar varje år och varje båt såldes för ca 2 000 kr. Efter några år (1949) gick Yngve och Torsten skilda vägar. Yngve fortsatte att bygga båtar i sitt varv medan Torsten byggde ett nytt, litet varv några hundra meter längre väster ut, på pappa Hjalmars mark.

Passbåten som är byggd på Varvet tillhörde Carl-Axel Gyberg

Omkring 1960 började Yngve bygga ekor. Periodvis byggde man så mycket som en eka om dagen. 1960 kostade en eka 250 kr. I slutet av ”ekbyggerperioden” (omkring 1966) kostade en eka 1200 kr. Carlanders båtvarv sålde också en och annan eka som grannen Karl Olsson bygggt.

På sextioalet började Yngve bygga träsnipor, en verksamhet som pågick ända fram till 1972.

Varvet blev under sextioalet ett ”riktigt småbåtsvarv” med omfattande egen tillverkning av ekor, träsnipor, inredning av plastskrov. En känd båtprofil på västkusten var Munkedalssnipan som de började bygga omkring 1965. Den fick ersätta produktionen av passbåtar och ekor. En annan viktig del av verksamheten var reparationer, vinterförvaring, försäljning av norska plastbåtar (Selco), mm.

Yngve var en riktig företagsledare, som tillsammans med sina medarbetare moderniserade och utvecklade varvet. Samtidigt hittade, och prövade Yngve nya ”nischer” inom varvsverksamheten. Yngve var för det mesta både förste – och siste man på arbetsplatsen. Utöver att bygga båtar har han alltid tyckt om att göra affärer. Därför har han köpt och sålt båtar i stor mängd även om de inte byggts på varvet.

Bygger man båtar måste de också säljas och affärer har alltid varit ett stort nöje för Yngve. År 1952 deltog Yngve och Carlanders båtvarv för första gången på båtmässan i Göteborg. Därefter har han och varvet varit med på mässan varje år. Yngve är den ende utställare som medverkat på samtliga båtmässor under alla år. Alla andra utställare har namnskyltar med för och efternamn. På Yngves namnskylt står det kort och gott ”Yngve”. Detta räcker eftersom han i dessa sammanhang är legendarisk och alla vet vem han är.

Yngve tycker om att knyta kontakter på mässan. Hans motto är: ”Mina kunder skall också vara mina vänner”! Ibland säljs ju också en och annan båt. På en mässa sålde Yngve 6 båtar. Det normala är dock att de som är intresserade besöker varvets monter, tittar, frågar – går sedan hem och funderar – för att slutligen kanske återkomma med en beställning. Ett båtköp är för de flesta en mycket stor affär och många har lång betänketid.

Yngve berättar om några ”roliga” båtaffärer han gjort.

- Bland annat var det ”en man som hållit på att köpa båt i 11 år”, tills han slutligen bestämde sig för att köpa en båt av Yngve Carlander. Köpet skulle genomföras under förutsättning att diskbänken i båten höjdes och att bordet i ruffen sänktes. Dessa önskemål kom från mannens hustru och var absoluta krav om hon skulle följa med mannen ut på böljan blå.

- Ett annat "roligt" köp var mannen från Donsö. Han "skulle ha en exakt likadan båt som Kalle". Yngve fick lova att bygga en exakt likadan båt och köparen från Donsö kom och hämtade den när den var färdigbyggd. Då han kom var det första gången han såg båten – men den var likadan som Kalles så han betalade 350 000 kr kontant och körde hem båten till Donsö.

- En annan man beställde en båt till sig själv. Efter att den affären var klar funderade han en liten stund och sedan beställde han ytterligare en likadan båt till sin son, "jag får ha en till pojken också"

- En av de konstigaste leveranserna var två nybyggda ekor som skickades i en stor "låda" till Dubai. Yngve har också byggt en stor motorbåt i mahogny som levererades till en köpare i Amerika.

Efter Munkedalssnipan kom man att sälja Tresfjord, en 26 fots båt för 52 000 kr. De flesta Tersfjordbåtarna var i stort sett färdiga när de kom från Norge, men några få inreddes här på varvet. Under många år hade varvet agenturen för Tresfjord, som tillverkades utanför Molde i Norge. När deras tillverkning lades ner 1978 började efterföljaren Westfjord byggas på Carlanders varv. Man köpte då formarna och byggde vidare på samma skrov. Dock höjde man däckets så att inombordsmotorn fick plats under däck och dessutom höjdes överbyggnaden så att det blev ståhöjd och således blev Westfjord en betydligt bekvämare båt.

Nu bygger man båtarna Westfjord 26, 28 och 340, varav den senare är en arbetsbåt med rak akter. Westfjordbåtarna är konstruerade av två normmän Jens Skorgen och Eivind Amble. För Westfjord 26 och 28 började tillverkningen 1978 och Westfjord 340 började byggas 1985. I stort sett är skrovformarna de samma som från början men sedan förändras inredning, etc. något över tiden. Första Westfjorden kostade 127 000 kr i början, minns Yngve.

Yngve byggde också en "egen" båt, Skagerack, till sig själv, samt i ytterligare ett exemplar, som såldes.

Yngve framför en av Westfjordbåtarna under byggnad

Varvet säljer och reparerar alla typer av båtar. Kundkretsen är stor och det är inte bara Sverige de kommer från. Kunder finns även i Norge, Danmark, Tyskland Amerika och som lite kuriositeter två ekor till Dubai.

En stor del i verksamheten är vinterförvaring, samt att tillhandahålla båtplatser i den nya, stora hamnbassängen, där också riktigt stora båtar kan finna en lugn och trygg hemmahamn. Den nya hamnen med 80 båtplatser blev klar 2005 och fyller ett stort behov av bra sådana i Munkedal. Yngve som idag är en "arbetande pensionär" har han ansvar för alla tunga lyft av de stora båtarna. Under hela vår intervju kastar

han ideligen blickar ut på kajen för att "ha koll" på det som händer. Men egentligen behöver han inte vara det minsta orolig! Han har numera lämnat över varvsrörelsen till två av sina barn, Carina och Håkan, som båda med stor iver och kunnighet jobbar vidare i Yngves anda.

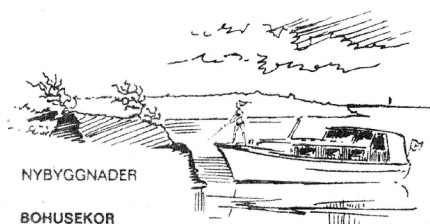
På vår fråga om hur han har blivit så bra på detta med båtar ger han oss följande visa ord: "Man skall alltid sträva efter att gör saker som ligger lite utanför sin kompetens. Då utvecklas man".

Text och bilder: Håkan Grundberg och Sverker Balksten

Full fart på upptagningen av båtar – Yngve dirigerar.

t.h: Gammal infobroschyr om Munkedalsnipan

NYBYGGNADER

BOHUSEKOR

av tryckimpregnerad furu

UTFÖR ÄVEN

OMBYGGNADER · REPARATIONER

SLIPTAGNINGAR

VINTERFÖRVARINGAR

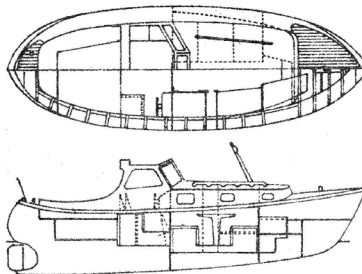
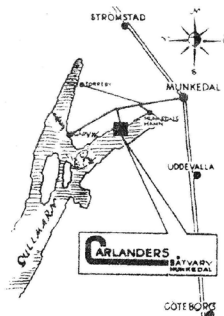
SÄLJER

INOM- OCH
UTOMBORDS
MOTORER

samt

SELCO

PLASTBÅTAR

STOR FÖRRUFF MED 5 KOJPLATSER.
WC, GARDEROB, DINETTE MED PLATS FÖR
4 PERSONER DOGHOUSE MED STYR-
PLATS, PENTRY, ROSTFRI DISKHO.
RYMLIG SITTRUNN FÖR FISKE OCH SOL-
BAD.

PRIS 46.471:- DÄRAV MOMS. 6.971:-

MUNKEDALS-SNIPAN

· MED STADIG GÅNG I SJÖN

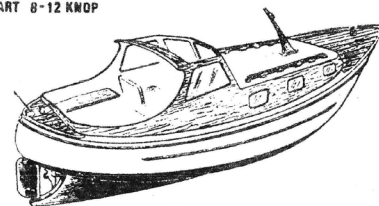
· MED 5 ÅRS GARANTI

LÄNGD 7,6 M

BREDD 2,6 M

DEPLACEMENT 1,8 TON

FART 8-12 KNOP

CARLANDERS
BÅTVÄRK
TELEFON 0524/21021
450 50 MUNKEDAL

Citat ur tidningen "Seglarbladet"

En "störtakön" snipa från Munkedal.

Carlanders Båtvärk i Munkedal hör till de varv som länge hållit på trä som båtbyggnadsmaterial och gör väl så fortfarande, men köparens inställning har tvingat till vissa eftergifter och båtutställningen i Göteborg fick vi göra bekantskap med en verkligt fin snipa av plast med överbyggnad av trä.

Det är frågan om en verkligt gedigen båt med riktiga linjer, där det bästa i hantverk och kunnande går hand i hand med god teknik även när det gäller att göra glasfiberskrov. Snipen är hela 7,60 m lång och 2,60 m bred. Inredningen är den stora båtens. Längst förut två kojplatser som är avskilda från ruffen genom ett skott och en garderob. I den rymliga ruffen finns en ordentlig dinette med god plats för fyra personer. Dinetten kan lätt förvandlas till en stor dubbelkoj. I ruffen finns också en separat toalett, samt goda förvaringsutrymmen. Förare delen av sittbrunnen är hökt och förut en plats för roresman finns här också pentry med bl.a. rostfri diskho.

SKROV AV GLASFIBERARMERAD PLAST, 5 ÅRS GARANTI, ÖVERBYGGNAD, SAMT INREDE AV MAHOGNY OCH TEAK.

MADRASSER AV POLYESTER OCH KLÖDDA MED MÖBELTYG.
MOTORINSTALLATION, LANDTÄNNING, BELYSNING ENL. VSVF: S SÄKERHETSKÄLV.

RUFFTAK AV GLASFIBERARMERAD PLAST.

EXTRA UTRUSTNING:

KYLEKÄP 1300:-, KAPELL 825:-, LOGG 590:-, KOMPASS 200:-,
LUCKA I FÖRRUFF 700:-, ROSTFRI PULPIT 825:-

Saltkällans skola

Direkt efter andra världskriget började Inez (Strömberg) Jansson i Saltkällans skola där hon gick i sju år. Här får vi följa med henne på några episoder under denna tid.

Jag började skolan 1945. I första och andra klass hade vi småskollärarinnan Ester Sandén. Hon var en mycket snäll och omtänksam fröken. Var hon rädd att vi skulle frysa om vintern hade hon både mössor och vantar att låna ut, och var

det någon som blev sjuk under skoltid fick man gå upp i hennes lägenhet och vila, tills man blev hämtad av någons förälder. Ester Sandén bodde en trappa upp i skolhuset precis över skolsalen. När vi blev äldre hade flickorna henne fortsättningsvis i slöjd ända till skolans slut. Hon var en duktig lärarinna, som var kvar i Saltkällans skola i många år.

Därefter började folkskolan som var en B2 skola med fem klasser i samma klassrum. Läraren hette Ragnar Norlin. Vi kallade honom magistern, och han var också en enastående och kunnig lärare, det förstod vi när vi jämförde våra kunskaper med andra kamrater eller släktingar som gick i andra skolor. Många av våra lektioner tillbringade vi ute i naturen, där fick vi lära oss fågelläten och namnen på olika blommor bl.a. Och alltid

6:e klassen i Saltkällans skola år 1951

Första raden från vänster: Lars Elfström, Kent Hansson, Laila Nilsson, Maj-Britt Johansson, Bräckelie, Inez Strömberg, Elisabet Norlin, Irene Olsson, Småröd, Mary Johansson, på Brobacken, Kerstin Pettersson, på Lerhålan

Andra raden från vänster: Lennart Lund, Roland Carlsson, Yngve Söderberg, Valter Andersson, Sture Andersson, Rune Fransson, Lars-Erik Karlsson

Tredje raden från vänster: Britt Andersson, på Højdehagen, Anne-Marie Carlsson, Ragnar Norlin, lärare, Willy Fredriksson, Jörgen Karlsson, på Kula, Inge Carlsson, Eskil Fransson

Kortet har lånats av Inez Strömberg

fick magisterns hund vara med, det var en schäfer som hette Ibell. Hon var nog den lydigaste hund jag träffat. Vintertid fick hon ibland dra oss i pulka när vi var ute. Vilken lycka!

Norlin var en lärare med mycket humör och mycket pondus. Sa han till pojkarna att dom inte fick kasta snöboll på flickorna, så gjorde dom inte det heller fast det var nog så frestande. En händelse jag speciellt kommer ihåg var en vintertid i skolan. Värmepannan hade slocknat och han hade själv försökt få eld men misslyckats och vi barn började klaga på att det var kallt. Han var smått irriterad redan innan, och nu blev han riktigt arg, beordrade oss att ta på alla ytterkläder. När vi hade gjort det gick han ut och kollade att inga kläder hängde kvar i korridoren, enstaka halsdukar eller vantar var bara att ta på sig. Första lektionen var läsning, och då uppstod det strax problem när vi skulle vända blad, för med tumvantar på blev det svårt att bläddra. Några av eleverna bet hål på vantarna för att det skulle gå lättare. Humöret gick som

väl var snart över, och för övrigt kunde vi skoja och prata med honom om vad som helst.

En dag såg vi särskilt fram mot, det var den 1 oktober, för då hade Ragnar namnsdag. Vi gratulerade honom alltid denna dag, för hans födelsedag var i juli och då hade vi ju sommarlov. Alla barn hade med sig en blomma som vi lade på katedern i en halvcirkel. Ibland kunde vi ha skramlat ihop till en liten peng. Varje år denna dag blev klassen bjudna på saft, kakor och tårta inne i hans lägenhet tillsammans med hans fru och barn, så detta var en riktig höjddag.

Fem årskullar i samma klassrum gjorde att jag hade tre kusiner från samma familj som gick där och det var både en trygghet och så klart väldigt roligt.

År 1952 var min skoltid slut. Jag för min del tror, att det inte var många som hade en lärare som hade förmåga att lära ut så mycket kunskap, som vi hade i Saltkällans skola.

Text: Inez Jansson

Banbrytande nya rön inom Bohuslänsk traditionsmusik

Den bohuslänska folkmusiken har länge ansetts härstamma ifrån fäbodmusikens modus med kohorn och näverlur i kombination med tonala och rytmiska intryck från de Brittiska öarna. En nyligen upptäckt dokumentsamling tyder dock på någonting helt annat, vilket har lett till en kontroversiell och förvånande helomvändning i frågan om det traditionella Munkedalska bordunspelet i gestalt av den bohuslänska didgeridoo. Förekomsten av den äldre typen av didgeridoo i Bohuslän baseras i huvudsak på ett dokument daterat år 1786 där följande text förmedlas av Nikolaus Olausson; "detta äldre instrument "träpill" trakteras nu endast av ett fåtal spelmän i trakten och borde närmast betraktas som utdött". Andra vanliga benämningar på dåtidens Bohuslänska didgeridoo är exempelvis "björkevresa" och "läphorn" varav det senare refererar till en utav två bevarade instrument med två separata luftgångar för att frambringa en borduntun med djupare klang. Hur dessa "läphorn" lät är emellertid svårt att avgöra på grund av instrumentens dåliga skick. C-14-analys indikerar att instrumenten kan vara så gamla som från 1560. En detalj i instrumentets taxonomi som spelat stor roll i forskningen kring den Bohuslänska didgeridoos uppkomst och som vållat stort tvistemål bland folkmusikforskare är om instrumentet skall klassas som ett vallåtsinstrument med vallåtsmodus. Den allmänna åsikten i universitetskretsar är att instrumentet saknar egentlig tonalitet eftersom det i det normala fallet endast går att frambringa en ton. Det finns dock forskare som menar att instrumentet borde klassas som ett fäbodsinstrument vilket bevisas vid överblåsning av instrumentet under frambringande av ytterligare

en ton som definierar en lokrisk skala. De fåtal låtar som spelades på Bohuslänsk didgeridoo fanns bevarade i form av ett handskrivet nothäfte utan klav vilket brann ned tillsammans med en kyrka i sydvästra Svarteborg. Låtarna har dock förts vidare genom en spelman och klockare vid namn Sven Lundberg och utav hans repertoar har följande låtar upptecknats och kommit i dialekt och ortnamnsarkivet till kännedom; två hallingar, en vals, två polskor och en marsch. Halling efter Sven Lundberg, allmänt känd under namnet "Kärringen skriker som fan", spelades ofta under manliga hallingliknande uppvisningsdanser. Polska efter Sven Lundberg. Spelas som slängpolska. Observera tonartsbytet i slutet som uppstår genom förlängning av didgeridoo. Halling efter Sven Lundberg: "träpilleknäckarn'n" vars namn uppstod efter en vild danskväll då en spelman drack så mycket att han föll omkull med instrument och allt, varpå hans didgeridoo knäcktes på mitten. Marsch efter Sven Lundberg. Spelades som brudmarsch men uppfördes enligt sägen endast en gång på grund av prästens våldsamma reaktioner. Vals efter Sven Lundberg. Går under namnet "Suggan förlöser". Osäkerhet i rytmiken föreligger då valsen spelades av Lundberg efter inmundigande av en hel tunna öl vilket också bör noteras i nutida rekonstruktioner av det typiskt Munkedalska spelet. Polska efter Sven Lundberg, spelades ofta med kort etta till dans.

*Saxat ur Björn Balksten Regnérs publikation
"att sjukligt fixera sig vid gamla ting"*

ETT BARNDOMSMINNE

Jag är uppväxt på Möe och har bott där i hela mitt liv. Som vuxen gifte jag mig med Eric och flyttade tillsammans med honom till en fastighet, som är belägen en knapp kilometer närmare centrum. Där bor jag fortfarande kvar sedan Eric dog för snart sjutton år sedan. När Hembygdsföreningen frågade mig om jag ville skriva något om mitt liv i deras tidning, som ges ut två gånger om året, blev jag lite tveksam. Jag har haft ett rikt liv med en fin barndom och senare även som vuxen, men jag var osäker på om något kunde intressera andra människor. Till sist bestämde jag mig för att berätta om ett barndomsminne. Det finns många lagrade i hjärnans hårddisk, men till slut bestämde jag mig för följande:

Jag drog ofta med mig min ett år yngre lekkamrat Karin ut på äventyr. Hon var snäll och följsam och en härlig kamrat, som var med på det mesta. Vi hade älven, skogen och bergen nära. När vi höll oss på hemmaplan så behövde vi inte i detalj redogöra för föräldraskapet vad vi skulle göra. En dag bestämde jag att vi skulle undersöka Korpåsberget lite närmare. Det var högt och brant och kittlade fantasin. Karin var naturligtvis med på det. Vi började klättringen uppåt alldeles invid den gamla almen, som växer vid skogsstigen, som ledde mellan Sprängs och Gottfrids. När vi efter många strapatser kom upp på toppen så fann vi en vidunderlig utsikt och en grotta i berget. Den bestämde vi skulle bli vår hemvist. Där kunde vi kanske laga lite mat också. Nästa dag fortsatte vi med det nya projektet och beslöt oss för att smyga upp till Sprängs för att inspektera om det var något i hans stora skrotsamling som kunde passa oss. Mycket riktigt fann vi en ovalt formad rostig spis på fyra ben. Den passade oss perfekt. Om vi hade gått in till de snälla Olga och Valfrid Spräng och frågat om vi fick ta med oss spisen så hade vi säkert fått det, men vi smög iväg med den. Vi ville ju inte ha några obekväma frågor om vad den skulle användas till.

Det är väl preskriberat vid det här laget hoppas jag. Det var inte lätt att dra den tunga spisen uppför berget men vi klarade av det. Nästa dag tog vi med oss några potatisar hemifrån och lite salt. Jag hade läst någonstans att fat-

tiga människor fick nöja sig med det till middagsmat. En bok, som var min pappas, Singoalla av Viktor Rydberg i rött mockaskinnband fick också följa med. Uppe i grottan lagade vi till potatisen med vatten, som vi hämtat i bäcken. Karins mamma hade fått släppa till en liten kastrull utan att hon visste om det. Elden gjorde vi upp i spisen med hjälp av torra kvistar, som vi hade samlat ihop nere i skogen. Det tog lång tid innan potatisarna var klara. Vi använde oss av stora blad som assietter. Det smakade jättegott när koket var klart och vi kunde äta. Jag tror inte att det hade smakat lika bra hemma vid köksbordet. Vi lagade också olika teer på färska granskott och annat som vi hittade. Karin har senare berättat att hon var rädd för höjden när vi klättrade och att hon bara hade mina vita sandaler några meter ovanför sig att gå efter.

En gång minns jag att jag tappade fotfästet och gled nedför berget en lång sträcka innan det blev stopp. En stor reva skars upp på det ena låret, det blödde ymnigt, men vi tvättade av såret så gott vi kunde med bäckvatten. Att visa upp för föräldrarna hade vi ingen tanke på. Det skulle bara framkalla onödiga frågor. Årret finns kvar ännu efter ca sextio år. Till sist blev vi upptäckta av min lillebror Jerry och hans kompis, som hade smugit på oss. Min mamma hade upptäckt att det rök så konstigt uppe från berget och därmed var det äventyret över, men det smidde snart nya planer. Jag ser Korpåsberget från mitt köksfönster, så nära och ändå så långt borta. Jag har läst upp berättelsen för Karin Oskarsson/Hamadi och hon har bekräftat och godkänt den.

Text: Anita Bjurström

Saltkällans badplats i Munkedal

För 75 år sedan invigdes Saltkällans badplats i dåvarande Foss kommun. I denna ar-tikel följer vi med Håkan Grundberg när han letar i gamla handlingar och intervjuar personer som vet något om händelsen, som samlade mer än tusen personer.

En dag i somras när jag läste Bohusläningen såg jag en notis som jag inte kunde sluta att tänka på. Den stod under rubriken "För 75 år sedan" och den handlade om invigningen av Saltkällans badplats i dåvarande Foss kommun.

I notisen kunde man läsa att badplatsen invigdes av Badplatsstyrelsens ordförande herr R. Löfgren. Vid invigningen deltog, hör och häpna, mer än ett par tusen personer, som lögade sig i fjordens ljumma böljor. Munkedalsdamerna skall, enligt notisen, ha strålat i sina allra bästa strandpyjamas och ungherrarna exponerade i brokiga baddräkter sin solbrända lekamen. Badplatsstyrelsens ordförande höll tal, musikapell spelade, sångare sjöng och flaggorna på de lånade flaggstängerna vajade. Jag undrar hur många evenemang, på senare tid, som lyckats locka så många munkedalsbor ut ur sina hus?

Vad var det då som kunde samla så många människor till en invigning av en badplats, förhållandevis långt från samhället och som saknade riktig väg. För att få reda på lite mer om bakgrunden till badplatsen har jag sökt i gamla kommunala handlingar. Av dessa kan utläsas att det redan i slutet av tjugotalet fanns en "badplats" vid stranden vid Saltkällan. Den första badplatsen, som inte var kommunal, användes till största delen av personer som var bosatta i området och i Foss. Det lär till och med ha funnits en privat servering i området som sålde kaffe med dopp, läskedrycker, etc.

För att förstå Foss kommuns önskemål om att förvärva mark för en kommunal badplats måste vi veta lite

om det ökade intresset för friluftsbaden i Sverige. I och med att man fick kännedom om nyttan av renlighet och bad, blev fler och fler människor orädda för vatten och vågade löga sig i det kalla havsvattnet. Under 1800-talet var det få som kunde simma i Sverige och det upplevdes som farligt att kasta sig i djupare vatten på grund av drunkningsrisken. 1807 års skolförordning förespråkar författarna att ungdomar bör lära sig att umgås med vatten i ett tidigt skede och övas i simundervisning. Inte förrän under 1930-talet skulle simidrotten på allvar slå igenom i Sverige och 1935, samtidigt med att Saltkällans badplats invigdes, bildades det som senare skulle komma att bli Simfrämjandet, med en målsättning att alla svenskar skulle klara att simma tvåhundra meter i öppet vatten. Kampanjen vände sig främst till barn och ungdomar. Ungefär vid denna tid instiftades det succéartade simborgarmärket av idrotts-ledaren David Jonasson.

När det gäller själva badplatsens tillkomst så påbörjades detta arbete redan 1933 av en kommitté som fått Foss kommuns uppdrag att förhandla med markägaren (Saltkällans säteri) genom Västra Sveriges Egnahems AB:s direktör, Ragnar Flygt. Kommittén bestod av herrarna Rudolf Löfgren (kommunalfullmäktiges ordförande), Albin Bjurström och näm-

Dåtidens bikinibrudar, visst hade man sinne för form även förr!
Badande damer från vänster: Märta Forslind, Signe Baaz, Edit Lövberg, Märta Smith, RutFredriksson, ?, Karin Brink

ndeman Ernst Th. Johansson. Dessa tre herrar diskuterade, kan man förstå, vid ett otal tillfällen både lämpligt pris, samt taktiken för att kunna förvärva mark till en passande kommunal badplats. Ett antal brev med olika synpunkter på köpeskillingen skickades mellan de båda parterna innan man, i juni 1935, kom överens om köpesumman på ca 4 000 kr och kunde påteckna kontraktet.

Eftersom det inte fanns en riktig väg till badplatsen beslöt Foss kommunalfullmäktige redan i oktober 1934 (innan man köpt marken) att utanordna 5 500 kr till förbättring och nyanläggning av väg till badplatsen. Kommittén skulle försöka få rättigheter att anlägga en väg till badplatsen under järnvägens viadukt vid Saltkällan, förbi säteriets trädgård och utefter sjöstranden till torpet Övre Sanden för att därifrån fortsätta

på förut beslutade nybyggd väg. Kommittén fick vidare i uppdrag att be Arbetslöshetskommittén om hjälp att bygga vägen.

Den 18 juni 1935 utsågs den första badplatsstyrelsen i Foss kommun. Styrelsen bestod av följande tre, tidigare nämnda herrar: G. R. Löfgren, Ernst Th. Johansson och A. Bjurström. Den 2 juli konstituerade sig styrelsen enligt följande: Ordförande och kassaförvaltare, R. Löfgren, ledamöter, Ernst Th. Johansson och A. Bjurström. Ett av de första arbetena för den nya styrelsen var att låta de arbetslösa utföra grundläggning för avträde samt att dika ut en stor vattensamling inom området. Avträdet skulle placeras i "backslutningen mot

berget". För att bygga avträdet antogs det enda anbud som kom in. Det inlämnades av snickare Johansson och löd på totalt 450 kr, exklusive klosettkärl.

Nu var det bråttom för styrelsen att ordna med badplatsens invigning, som skulle ske med pompa och ståt den 15 juli 1935! Albin Bjurström fick styrelsens uppdrag att så fort som möjligt försöka engagera sångare och musikkapell – gratis – och eventuellt även anskaffa transport för sångarna och musikerna, samt att låna ett par flaggstänger inklusive två svenska flaggor. Direktör Bildt skänkte, i samband med invigningen, en flaggstång till Saltkällans badplats. Vidare skulle herr Bjurström införskaffa klosettkärl och tunnor för pappersskräp. Styrelsen skulle också försöka anskaffa frivillig arbetskraft för rengöring och städning av badplatsen innan invigningen.

I området fanns redan tidigare en kiosk som ägdes av en fru Norén, boende på Saltkällan. Styrelsen beslöt i juli 1935 att utarrendera försäljning av kaffe, mm. till fru Norén

för en summa av 75 kr, som skulle betalas till badplatsstyrelsen senast den 1 augusti 1935. Man gav också tillstånd till Henry Jansson och Karl Hedin att sälja glace, konfektyr och läskedrycker på Badplatsen Saltkällan. Att få arrendera försäljningsrättigheterna vid badplatsen var tydligen relativt eftertraktat och flera arrendatorer fanns under de första 20 åren. Bland arrendatorerna kan, förutom fru Norén, även nämnas Ivar Andersson, Gästis, Kviström, Eva Johansson, Anneberg, Saltkällan, fru Ester Andersson, Gästis, Kviström, med flera. I maj 1936 ombads fru Norén att ta bort sin kiosk från det kommunägda badområdet och att återställa området i ursprungligt skick.

Fru Ester Andersson, Kviström, angav, i en av sina ansökningar om att få arrendera försäljnings- och serveringsrättigheterna vid Saltkällans badplats, de varor som hon i huvudsak sålde. De var: bröd, småkakor, kex, smörgåsar, vetebröd, wienerbröd, frukt, choklad, karameller, tabletter, rökverk, läskedrycker, skattefritt, sololja, film, vykort, tidningar, postpapper, frimärken.

Under en period fanns t.o.m. en konsumkiosk i området. I maj 1939 begärde Munkedals Konsumtionsförening om tillstånd att *"å den kommunala badplatsen vid Saltkällan upprätta en s.k. kioskbudik för tillhandahållandet av diverse förnödenheter åt allmänheten. Som motiv för denna vår anhållan få vi anföra: Under de närmast föregående åren har från såväl turister som inom kommunen bosatta personer till oss framfört önskemål om ordnandet av varudistribution inom badområdet i likhet med vad som är fallet vid så gott som samtliga i landet upprättade bad och turistplatser. I betraktande av den alltmer ökade turisttrafiken och betydelsen av att såväl gästande främlingar, som ortsbefolkningen blir på bästa sätt betjänade under sin vistelse vid bad och friluftsplatsen har styrelsen (under förutsättning att denna anhållan beviljas) preliminärt beslutat uppföra sådan butik i storlek ca 6 x 4 mtr. utr. mått, höjd ca 2,5 mtr. inv. mått samt att där tillhandahålla företrädesvis matvaror och andra förnödenheter i förpackningar till i orten gällande butikspriser, under månaderna juni, juli augusti och september. I förhoppning om att denna vår anhållan beviljas tecknar Munkedal som ovan Munkedals Konsumtionsförening, Styrelsen".*

Av de gamla protokollen kan förstås att Munkedals sim-

Badande sällskap på Saltkällans badplats; längst bak fr.v.: Rut Fredriksson, Edit Lövfberg, ?, Karin Brink. Mittersta raden fr.v.: Yngve Grundberg, Signe Baaz, Märta Forsliind, Märta Smith. Sittandes: Gustav Héden.

förening redan var etablerad så tidigt som året efter invigningen. Föreningen hade lämnat en skrivelse till styrelsen med förslag om att anställa en simlärare under sommaren 1936. Vidare hade föreningen önskemål om att få tillstånd att bygga ett hopptorn. Under årens lopp har ett antal simlärare passerat av vilka kan nämnas Stig Blomberg och skolläraren Tage Andersson, med flera.

1935 beslutades att man skulle låta gräva efter vatten och att en brunn för dricksvatten skulle anordnas. Den första vattenbrunnen byggdes av brunnsbörare Hultner år 1936.

En ny brunn och vattenanläggning iordningställdes 1949 av brunnsbörare Petri.

Under årens lopp har också ett antal personer haft sommaruppdrag som vaktmästare vid badplatsen. Den förste vaktmästaren anställdes 1937 och hans namn var herr J. Ohlsén. Hans arvode var 25 % på inlutna campingavgifter, samt 3 kronor per gång som latrinerna tömdes. Under 1938 uppstod en schism mellan Jacob T. Ohlsén och badplatsstyrelsen som slutade med att Ohlsén avsåg sig alla framtida uppdrag för styrelsen. *(Några år senare blev misshälligheterna mellan styrelsen och herr J. Ohlsén så allvarliga så att de drogs in för rättslig prövning. Detta är dock en historia som inte är in-tressant att beskriva i denna artikel)*

Enligt ett tidigare styrelsebeslut var campingavgiften femtio öre per dygn och 2,50 kr vid längre vistelse. För att kunna kontrollera campingen och inlutna medel beställdes under 1937 ett "kvittens-block" från Schewenius tryckeri. Till vaktmästare vid badplatsen för sommaren 1938 antogs herr C. Pettersson, Lerhålan, mot ett arvode "i ett för allt" av 20% på inlutna campingavgifter under sommaren. Övriga som innehaft vaktmästaresysslan är G. Åström, Saltkällan och Gunnar Andersson, Kviström.

Omkring 1937 kom också den första kommunala badbryggan till stånd. Det var en stenbrygga som ledde ut till 2 meters djupt vatten. Denna brygga kostade ca 3 600 kr. Munkedals simförening fick detta år ett anslag på 50 kr för hjälp till att bygga en brygga för simundervisning. Under många år användes stenbryggan, som sommartid kompletterades med diverse träbryggor. Först 1946 beslutades att bryggan skulle förlängas med hela 16 meter samt att en "tvärbrygga" på 20 meter skulle anläggas längst ut. Axel Sohlbergs Eftr. skulle förtillverka planklandgångarna samt anordna behövliga stolpar och tillverka en trappa. Enligt det gamla protokollet skall: *"lämmarna vara 4 meter långa och 1 meter breda och tillverkas av 2 x 5 tums plank med en tvärregel i mitten, samt en tvärregel vid vardera änden på ett avstånd från densamma av 6 cm. Nio stycken lämmar skall tillverkas. En trappa på 3 meters längd och 70 cm bredd skall förtillverkas. Dessutom skall 24 st stolpar av rundvirke på 2 1/2 meters längd samt 10 st på 1 1/2 meters längd anskaffas. Likaså 15 st djup-*

MUNKEDALS BYGGNADS AB

TELEFON: LINJEVÄLKARE 2, 182, 287 - POSTGÅRD 81038

TELEGRAMADRESS: ASAB

Badplatskommittén i Foss kommun

Munkedal

EDER BETECKNING

EDERT BREV

VÅR BETECKNING

MUNKEDAL

HJS/EC

19/5/49

Ang badbrygga vid Saltkällan

- ./1. Med översändandet av bilagda ritning erbjuda vi oss härmed utföra ifrågakvarande badbrygga för en kostnad av *Däck på T 450*

Kronor 7.500:-- *8.900:--*

Bryggan avses utförd med arsenikimpregnerade pålar. Övrigt trävirke konserverat med Cuprinol träimpregneringsmedel. Bultar och erforderliga beslag levereras galvaniserade.

Pålarnas längd varierar mellan 7 - 11 m, längst ut. Inplankningen göres i lämmar med beslag, så att de lätt kunna intagas till vinterförvaring.

Vårt anbud förutsätter att pålningen skall utföras vintertid från isen.

- ./2. Anbudet gäller med Svenska Byggnadsentreprenörföreningens reservation (form. 2/47), som bifogas.

Högaktningsfullt

MUNKEDALS BYGGNADS AB

Åxel Sohlberg

Hj Sohlberg

vattenspålar på 2 x 4 tums grovlek och 3 meter långa. Lämmarna och djupvattenspålarna skall vara hyvlade på en sida. Dessutom skall 30 meter träreglar på 2 x 4 tums grovlek inköpas".

1949 fick sekreteraren i uppdrag att infordra anbud och skiss över en ny badbrygga vid Saltkällan. Till att utföra arbetet med ritning och kostnadsberäkning skulle ingenjör Börjesson anlitas. Kostnaden för detta fick inte överstiga 100:- kr. Bryggan skulle vara 1,25 bred, 1,5 djup och ca 100 Enligt denna kostnadsbedömning skulle en ny brygga enligt specifikationen ovan kosta ca 8 000 kr.

Text och bilder: Håkan Grundberg

Jacobis hus

På 1800-talet byggdes flera intressanta, för att inte säga excentriska trähus i Bohuslän. Dit räknar vi Ture Malmbergs Villa Elfkullen i Uddevalla, de Curmanska villorna i Lysekil och inte minst Jacobis Villa Ramdalen på gården Cederslund i Skredsvik. Ramdalen ligger numera inom Gullmarsbasens inhägnade område; fortifikationsförvaltningen inköpte det 1953. Men på 1800-talet tilhörde det som sagt släkten Jacobi. Edmund Jacobi ägde hela Cederslund, sonen Alban byggde villan 1899 - 1901 och han står som ägare till Ramdalen från år 1900. Men redan 1905 överlåter han byggnaden och den vidsträckta trädgården till Ivan Lundström, som var ingift i släkten Collijn.

Inom parentes kan vi nämna att bröderna Collijn tillhörde de som organiserat och dragit i gång det moderna svenska schackspelet. Ludvig skrev bland annat den mest spridda och lästa läroboken i schack.

Men de intresserade sig också för sin systers och svägers verksamhet i Bohuslän. 1909 övertog Collijnsläkten formellt verksamheten och 1911 byggde de till en flygel. Deras era sträckte sig fram till 1934 då Schwarzman & Nordström, textilföretaget i Uddevalla, tog över. Marcus Schwartzman hade tänkt sig huset som ett semesterhem för sina anställda och så blev det också under många år. En av dem som jobbade på Schwartzmans var Selma Andersson i Uddevalla och hon fick alltså vistas gratis på Villa Ramdalen. Hon skickade ett vykort därifrån till en systerdotter, Alice, som då var en mycket ung flicka. Alice häpnade när hon såg bilden av den exklusivt utformade byggnaden och trodde att den fanns i något främmande och exotiskt land, då rakt inte i Sverige. Hon beundrade sin moster för att denna fick bo på ett sådant fint ställe och blev sedan besviken när hon fick reda på sanningen.

Vad är det som är så märkvärdigt med Jacobis hus? Det är naturligtvis det estetiska intrycket. Man får verkligen många

associationer vad det gäller den konstnärliga utformningen av dels själva byggnaden och framför allt utsmyckningen. Man tänker på indiankultur och fornnordiskt. På yttertaket sitter en stor örn, en apa och en uggle. På granitpelare vid trappan stod två stora gjutjärnslejon och det lär också ha funnits enorma graniturnor. Inne i vikingasalen finns en massa träsniderier utförda av mästaren Karl Tålig i Kallsås, kanske efter idéer av arkitekten Eugen Thorburn, som var systerson till Jacobi.

Vem var då denne Jacobi som tänkt ut och låtit bygga detta originella hus?

Alban Jacobi var född 1841 i Göteborg men bodde mestadels i Stockholm. Överingenjör och verkstadsdirektör. Mycket intresserad av trädgårdskultur.

Det påstås att han var ganska originell i sin framtonig. Gick omkring i en väldig bredbrättad hatt och en rock med stora bärnstensknappar. Han hade också en tjock överrock men den hade han aldrig på sig om vintern. ”Det väckte förstämning när man 1913 fann honom hängd i sin lägenhet.”

text Yngve Carlsson, bild: Lilli-Ann Sihlberg

För den som vill läsa mer om Cederslund och verksamheten på Ramdalen rekommenderar vi Leif Molanders bok ”Från Gullmars inre del”. Boken finns att köpa på hembygds museet Önnebacka. Hör av er till någon i styrelsen.

Aktuella böcker till försäljning

Nedanstående böcker säljs genom Munkedals Hembygdsförening. Kontakta Museet tel. 0524-101 80 eller någon i styrelsen.

Boken om KFUK-KFUM's historia
av Gunnar Karlsson, 50 kr

Årsboken från Bohusläns Hembygdsförbund, 160 kr

Från Gullmarns inre del – något om natur, människor
och händelser
av Leif Molander, 400 kr

Konglig Bohus Läns Regemente Stångenäs kompani
1727-1901, 250 kr

Hembygdsböckerna Fem socknar 1:a och 2:a delen
490 kr/ del

Böcker av lokala författare

Munkedals Hembygdsförening kan erbjuda böcker
från några lokala författare och tillika föreningsmed-
lemmar.

Vandraren och odlaren

av Lilli-Anne Sihlberg, 100 kr
Ring Lilli-Anne Sihlberg tel. 0524-23378

Böcker av Yngve Carlsson: (tel. 0524-710199)
Uttringegubbarna 100 kr

Kärlek och absint 100 kr

En enkel till Vänersborg (ny) 100 KR

Nyinkomna böcker:

**Vi gjorde det bästa vi kunde
med det vi hade -**

**Minne från beredskapen i Bohuslän
och Dalsland 1940**

150 kr

Sammanställd av Dan Wickström,
utgiven av Stiftelsen Bohusläns försvar-
smuseum

En mycket intressant och rolig bok att läsa både för
den som har egna minnen från den tiden men även
för alla andra som är intresserade och bara hört talas
om den tiden.

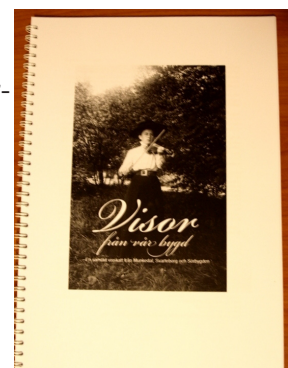
Visor från vår bygd

160 kr

En samlad visskatt från Munkedal, Svar-
teborg och Sörbygden.

Skriften är utgiven med stöd från
Munkedals kommun och Studiefräm-
jandet Vuxenskolan. Ansvarig utgivare
är SV Mitt Bohuslän

Ett 60-tal visor finns i denna skrift. De
flesta är notsatta

Utblickar från Munkedal 10 000 år av bohuslänsk förhistoria

150 kr

Av Håkan Petersson och Chris-
tina Toreld från Bohusläns
museums förlag
Arkeologiska utgrävningar i
Munkedalstrakten i samband
med byggandet av ny E6 mo-
torväg

Vi rättar

Rättning i nr 10-1

Håby skola

I Håby fanns ända till 1957 Både småskola och folkskola. År 1945 togs detta kort av 4:e klassen. De vi ser på bilden är:

Stående fr. vä: Leif Gustavsson, Sten Hansson, Ingemar Wahlström, Bengt-Ove Gustavsson,, Gunvor Ottsjö, lärarinnan Sigrid Carlsson, Ulla Fors (Grenander), Stig Andersson, Gunnar Thorberntsson, Hartvig, ?, ??, Evert Thulin

Sittande fr. vä.: **Axel Mobrandt**, Arne Thorberntsson, Elsie Johannesson, Marianne Hansson, Sonja Carlsson, Eivor Persson, Sune Stenström, Rolf Nohle

Rättelse: **Axel hette Moberg**

Rättning i nr 08-1

Stene skola

Från Nils Olsson, Östra Gunnesgårde 8 D, 41749 Göteborg
Tel 031-551816 e-post: nils.tuve@gmail.com

Läraren på bilden med Margareta Olsson . Det är kanske inte rätt namn. Det fanns en lärarinna (Nils faster) som Hette Margareta Olsson född 1899 och död 1936. Hon började på Stene skolan ca 1925.

Hyr hembygdsgården Kaserna

När du skall ställa till med fest eller bara ett mindre kalas och kanske vill vara någon annanstans än hemma - hyr då Kaserna. Här finns plats för ca 40 personer i Bagarstugan som är en mycket genuin men enkel miljö. När vädret så tillåter kan man nyttja hela detta vackra område. Många låter festen vara både ute och inne.

Bokning sker till Elise Johannesson, tel. 0524-716 77. Kaserna kan hyras av både medlemmar och icke medlemmar. Priset är 400 kr. Medlemmar i Hembygdsföreningen 250 kr.

Kommande aktiviteter

Grötfest på Kaserna

Vinterfest hålls traditionsenligt på Kaserna den 4 december kl 16. Vi äter gröt, dricker kaffe och lyssnar på underhållning. Anmälan om deltagande sker till Elsie Johansson tel. 0524-716 77. Tag gärna med en enkel julpresent som får ingå i lotteriet. Inträde 50 kr.

Medlemmarnas röst

Att skaffa material till att fylla en tidskrift som "Munkedalsbygden" har hittills inte vållat några större besvär. Det kommer alltid uppslag från olika håll och det är vi mycket tacksamma för. Men redaktionen är också nyfiken på vad läsekretsen har för åsikt om det som står i vår tidning, det som är bra eller det som är dåligt eller felaktigt. Därför har vi beslutat att ha en avdelning, Medlemmarnas röst, där de som har tankar om saker och ting kan komma till tals. Antingen med namn eller lika gärna som anonym insändare. Redaktionen tar också emot förslag på ämnen som kan bli artiklar i tidningen i fortsättningen. Skriv gärna eller hör av Er per telefon!

För alla signerade artiklar gäller att respektive författare själv ansvarar för innehållet i sin text. Red. anm.

Redaktionen tackar våra sponsorer!!

Här finner du över 100 000 IT-relaterade artiklar. Som kund hos oss får du mer än vad många andra webshops erbjuder.

Tidningen är tryckt på en Xerox DocuColor 260.
Önskas mer information, vänligen kontakta

Xerox Partner DocuWare AB
Fredrik Balksten
031-776 80 27/0736-33 80 27
fredrik.balksten@docuware.se

Efterbehandling har utförts av:

Schewenius Tryckeri

Tidningen har tryckts på Munken Lynx 100 g
sponsrade från Arctic Paper

Har du något att berätta?

Munkedalsbygden tar gärna emot ditt bidrag för att publicera i tidningen. Det kan vara en text du själv skrivit, en muntlig berättelse som någon i redaktionen upptecknar eller någon gammal intressant bild. Kontakta då Yngve Carlsson tel. 0524-710 19 eller Sverker Balksten 0524-712 27 alt sverker.balksten@telia.com.

STÖD HEMBYGDSFÖRENINGEN

GENOM ATT BLI MEDLEM!

ÅRSavgiften för 2010 är 120 kronor för enskild medlem och 200 för familj. Beloppet kan insättas på
BANKGIRO 665-7480

DENNA TIDNING INGÅR SOM MEDLEMSFÖRMÅN OCH KAN ENDAST ERHÅLLAS AV DEN SOM ÄR MEDLEM.

VARMT VÄLKOMMEN!

Det finns också en fond - **Munkedals Hembygdsfond** - dit man kan skänka pengar. Fondens medel går till underhåll och utveckling av Hembygdsgården på Kaserna. Den som vill skänka pengar kan sätta in dem på bankgiro nr 364-1602.

**JULKLAPPSTIPS! GE BORT ETT MEDLEMSSKAP I
MUNKEDALS HEMBYGDSFÖRENING!**

Tidningsredaktion

Sverker Balksten, Yngve Carlsson,
Ingela Ingman och Bertil Johansson

Layout Kristin Balksten

Vår hemsida

Du som har Internet kan se mer och
fortlöpande information på vår hemsida:

www.munkedalshembygdsforening.se